

Het echte EU-debat moet nog beginnen

Interim-rapport

Amsterdam, 9 mei 2007
Europadag

Inhoud

1. Inleiding	p. 2
2. Het Europadebat	p. 2
3. Andere debatten	p. 3
4. Het referendum: een terugblik	p. 4
5. Vooruitblik: vier hoofdvragen	p. 6
6. Standpunten kiezers en politieke partijen	p. 9
7. Conclusies	p. 10

Bijlage 1: standpunten kiezers

Bijlage 2: standpunten politieke partijen

Bijlage 3: enquêteresultaten

1. Inleiding

Op 29 mei 2005 werd in Frankrijk de voorgestelde Europese Grondwet in een referendum afgewezen. Drie dagen later – op 1 juni - stemde Nederland in grote meerderheid tegen de Grondwet. Het afwijzen van het Grondwettelijk Verdrag door twee van de oorspronkelijke zes lidstaten stortte de Europese Unie in verwarring. De Europese Raad van 16 en 17 juni 2005 besloot dat een periode van bezinning zou worden ingelast om een breed debat in iedere lidstaat mogelijk te maken. Dit sloot aan bij de wens die de Tweede Kamer op 2 juni 2005 uitsprak om een brede maatschappelijke discussie te starten waarin burgers op zo ruim mogelijke wijze kunnen deelnemen, teneinde antwoorden te krijgen op de vraag waar wij met de Europese samenwerking naar toe willen (De motie-Van Bommel c.s.).

Wij zijn nu bijna twee jaar verder en wat is er tot stand gekomen van de discussie? Vrijwel niets! De brede maatschappelijke discussie waar de Tweede Kamer in juni 2005 om vroeg, is al in september 2005 afgeblazen. De discussie kon beter binnen de politieke partijen en in de Tweede Kamer gevoerd worden, vond men. De kiezer zou zich dan bij Kamerverkiezingen tevens over de toekomst van Europa kunnen uitspreken. Maar inmiddels zijn op 22 november 2006 vervroegde Kamerverkiezingen gehouden en Europa speelde in de verkiezingscampagne in het geheel geen rol. Het ministerie van Buitenlandse Zaken heeft in maart 2006 een website gelanceerd (www.nederlandineuropa.nl) waarop je een aantal vragen kon beantwoorden. Maar de belangrijkste vragen werden niet gesteld en van discussie was al helemaal geen sprake.

Maar we moeten wel verder in Europa. En wederom een belangrijke stap nemen zonder voorafgaande discussie waar we heen willen zal de kloof tussen de burgers en de politiek alleen maar vergroten. Een aantal burgers hebben daarom in 2006 het initiatief genomen tot het Europadebat¹. Centraal daarin is een website (www.europadebat.nl), waar op open, gestructureerde wijze gediscussieerd kan worden over onze toekomst in Europa. Op de website worden niet alleen de meningen van de actieve deelnemers op de site weergegeven, maar ook de belangrijkste opvattingen die elders worden geuit.

Het *Europadebat* is op 16 mei 2006 gelanceerd, de dag die tevens de aanloop was naar de kabinetscrisis van zomer 2006 en de vervroegde verkiezingen. Nu de verkiezingen een regering hebben opgeleverd en die regering een eerste standpunt aan de Kamer heeft kenbaar gemaakt, is het tijd voor een interim-rapport. Het is een interim-rapport, want de discussie blijft doorgaan.

2. Het Europadebat

Discussies over Europa dreigen veelal alle kanten op te gaan, meestal ontbreekt structuur en deelnemers en toeschouwers – althans de serieuzere – blijven gefrustreerd achter. Voorbeeld: wanneer democratie aan de orde wordt gesteld roept de één “subsidiariteit”, de volgende heeft het over de zetel van het Parlement, een andere begint over het burgerinitiatief. Dit zijn alle onderwerpen die niets met democratie te maken hebben, dan wel de essentie niet raken. Zelden wordt een onderwerp echt uitgediept of worden daadwerkelijk argumenten uitgewisseld. Dat geldt niet alleen voor live-debatten op televisie of in een zaal, maar eigenlijk ook voor discussie – voor zover die er is – die in de geschreven media gevoerd wordt.

Europadebat is van mening dat een serieuze discussie over onze toekomst in Europa alleen mogelijk is wanneer de discussie open en gestructureerd is. Open houdt in dat iedereen aan de discussie kan deelnemen en dat iedereen onderwerpen en argumenten ter sprake kan brengen. Gestructureerd houdt in dat argumenten voor en tegen duidelijk naast elkaar worden gezet, zodat er een proces is van hoor

---

¹ Hiertoe is de Stichting Brede Maatschappelijke Discussie Europa opgericht

en wederhoor en uiteindelijk alle argumenten worden gewisseld. *Europadebat* onderscheidt vier hoofdthema's in het debat:

- wat moet Europa doen
- hoe is de besluitvorming
- wat zijn de grenzen
- welke zijn onze gemeenschappelijke waarden.

Alle vragen en standpunten over Europa zijn onder deze vier hoofdvragen onder te brengen. Het debat is verder gestructureerd in thema's (bijvoorbeeld arbeidsomstandigheden) en standpunten (bijvoorbeeld: Europa moet zich niet met arbeidsomstandigheden bemoeien). Standpunten kunnen onderbouwd worden door argumenten vóór of tegen het standpunt. Een dergelijk gestructureerd debat kan – zelfs met een goede en ter zake kundig voorzitter – moeilijk in een live-debat in een zaal of op TV gevolgd worden. Maar internet leent zich daar uitstekend voor.

Naast de open structuur, waarbij eenieder permanent standpunten en argumenten kan aandragen en daarover van gedachten kan wisselen, heeft *Europadebat* een drietal enquêtes gehouden. Deze vonden plaats in mei-september 2006. Daarnaast is in de aanloop van de Tweede Kamer verkiezingen van november 2006 aan de politieke partijen gevraagd hun standpunt over Europa toe te lichten aan de hand van een aantal specifieke vragen, waarbij vooral gelet is op de consistentie van de verschillende standpunten. In het kader van de verkiezingen is op 2 november 2006 een discussieavond gehouden tussen kandidaten van politieke partijen.

Het *Europadebat* heeft zich beperkt tot die zaken die in een verdrag geregeld worden. Dus kwesties als bevoegdheid van Europa en de wijze van besluitvorming. Van het debat zijn uitgesloten de inhoud van het beleid dat vervolgens op basis van die bevoegdheden gevoerd wordt, hoe interessant dat ook moge zijn. Voorbeeld: de vraag of Europa zich met monetair beleid moet bezighouden kan aan de orde komen, maar niet de vraag of in dat geval de rente omhoog of omlaag moet.

In dit interim-rapport wordt verslag gedaan van het debat en de enquêtes op de site van *Europadebat*, maar ook van het algemeen debat dat in Nederland heeft plaats gehad.

3. Andere debatten en opiniepeilingen

Direct na het referendum heeft het bureau Anker Solutions in opdracht van het Ministerie van Buitenlandse Zaken een focusgroepen onderzoek gedaan naar de opvattingen over de Europese Unie. Het resultaat daarvan is neergelegd in het rapport 'Kom maar naar de camping!'. Er spreekt een duidelijk beeld uit van de grote kloof die er is tussen de burgers en de politiek, met name over het onderwerp Europese Unie. Het rapport constateert brede steun voor de EU, maar de Unie functioneert niet goed en de veranderingen gaan te snel. "Men heeft behoefte aan 'grip' op Europa. Daar ontbreekt het op dit moment nog steeds aan."

In het boek "Nederlanders en Europa" onder redactie van Kees Aarts en Henk van der Kolk van de Universiteit Twente wordt verslag gedaan van een aantal onderzoeken voorafgaand en onmiddellijk na het referendum (Bert Bakker, november 2005).

Nadat in september 2005 de brede maatschappelijke discussie over Europa was afgeblazen, heeft het ministerie van Buitenlandse Zaken in maart 2006 een internetenquête gehouden op de site www.nederlandineuropa.nl Deze enquête is met veel publiciteit gepaard gegaan en de vragenlijst is een kleine 100.000 maal ingevuld. Naast een paar algemene - en moeilijk te interpreteren - vragen, werden met name gedetailleerd vragen gesteld over de uitbreiding van de Europese Unie. De belangrijkste vraag werd evenwel niet gesteld, namelijk waarom de bevolking in grote meerderheid tegen het Grondwettelijk Verdrag had gestemd. Bovendien werd geen enkele vraag gesteld over democratie en controle op de macht. Het gevolg is dat de uitkomst van de enquête van Buitenlandse

Zaken op zijn best een onvolledig beeld en naar alle waarschijnlijkheid een vertekend beeld geeft van de opvattingen van de bevolking.

NRC Handelsblad heeft in mei 2006 een webdiscussie gelanceerd onder de naam “We the people” Op de site kon eenieder een bijdrage leveren aan een nieuw te schrijven Europese Grondwet. Het resultaat was een weinig samenhangende, vooral procedurele discussie over hoe het proces moest zijn om tot een nieuwe Grondwet te komen. De opzet gaf weinig mogelijkheid tot een echt inhoudelijk debat met enige diepgang.

De Nederlandsche Bank heeft in juni-juli 2006 onderzoek gedaan naar de opvattingen onder Nederlanders door een vragenlijst voor te leggen aan het CentERpanel, een representatieve steekproef van de bevolking in Nederland van 16 jaar en ouder. Het resultaat van dit onderzoek is neergelegd in het rapport ‘Quo vadis Europa?’ (DNB, november 2006).

Diverse organisaties en instellingen hebben van tijd tot tijd een discussiebijeenkomst gehouden waar in zekere zin over de toekomst van de Europese Unie gesproken werd. Zo hield het bureau van het Europees Parlement een viertal discussiebijeenkomsten verspreid over het land. Het kenmerk van dergelijke discussieavonden is veelal een wirwar aan opvattingen, die meestal slechts zijdelings met de centrale vraag te maken hebben: hoe zien wij de toekomst van de Europese Unie in de komende tien, twintig jaar?

4. Het referendum: een terugblik

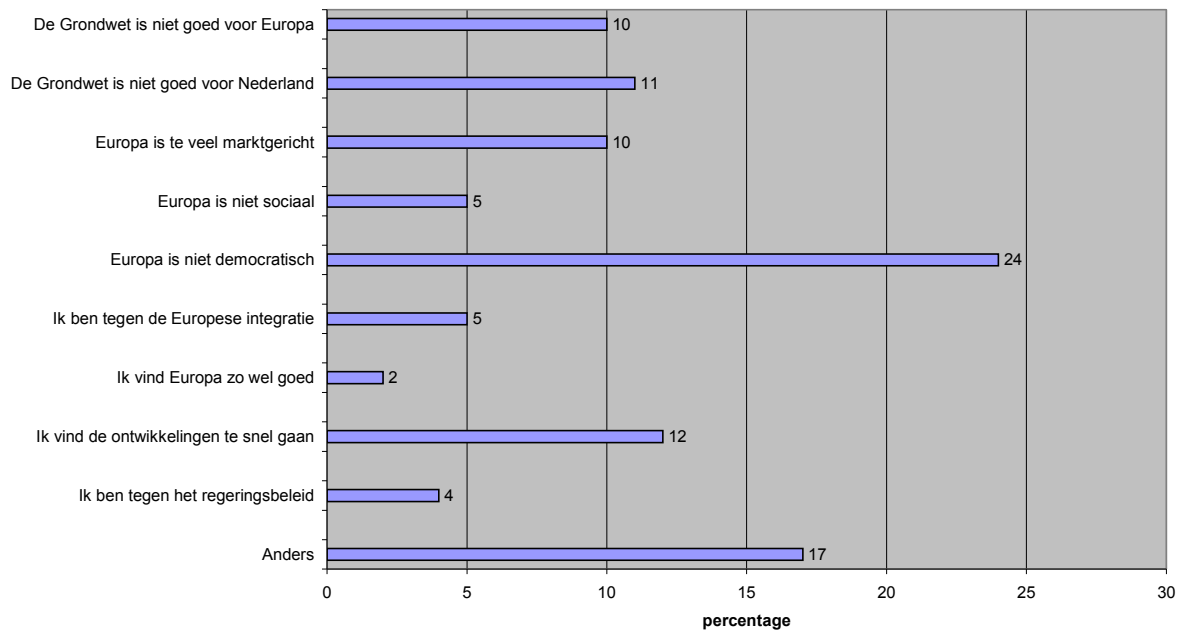
Startpunt voor de hele discussie is het referendum van 1 juni 2005. Bij een onverwacht hoge opkomst van 63,3% stemde 62% tegen ratificatie van het Grondwettelijk Verdrag. Veel politici –zowel Nederlandse politici als ook Europese politici – hebben de uitslag van het referendum in die zin geïnterpreteerd als dat Nederland tegen de Europese Unie zou zijn. Niets is minder waar. Dat bleek al twee dagen na het referendum toen in het radioprogramma stand.nl (radio 1 op vrijdag 3 juni 2005) de stelling voorlag “Nederland heeft tegen Europa gestemd”. Deze stelling werd door een overweldigende meerderheid (78%) van de luisteraars verworpen.

De belangrijkste vraag is uiteraard waarom heeft een zo grote meerderheid tegen het verdrag gestemd. *Europadebat* heeft aan zowel de voorstemmers als de tegenstemmers naar de overwegingen voor hun stem gevraagd. Een gedetailleerd overzicht daarvan staat in bijlage 3. Van de respondenten heeft 35 % in het referendum voor de het Grondwettelijk Verdrag gestemd en 64% tegen. Deze percentages zijn vergelijkbaar met de uitslag van het referendum, hetgeen een indicatie is voor de representativiteit van de enquête². Voor de tegenstemmers was het niet-democratisch karakter van de Europese Unie categorie de belangrijkste reden om tegen te stemmen (zie grafiek 1). Opvallend is dat slechts 5% aangaf tegen de Europese integratie te zijn. Nog minder is het percentage dat vanwege tegenstand tegen het kabinet Balkenende II tegen de Grondwet heeft gestemd (4%). Dit staat haaks op de veelal door Haagse politici verkondigde opvatting dat een groot deel van de tegenstemmen verklaard kan worden door de geringe populariteit van de toenmalige regering.

---

² NB in de enquête Nederlandineuropa.nl van Buitenlandse Zaken waren de percentages 32% voor en 66% tegen, hetgeen een iets grotere afwijking inhoudt ten opzichte van de uitslag van het referendum.

Grafiek 1: belangrijkste reden om tegen de Europese Grondwet te stemmen (in %)

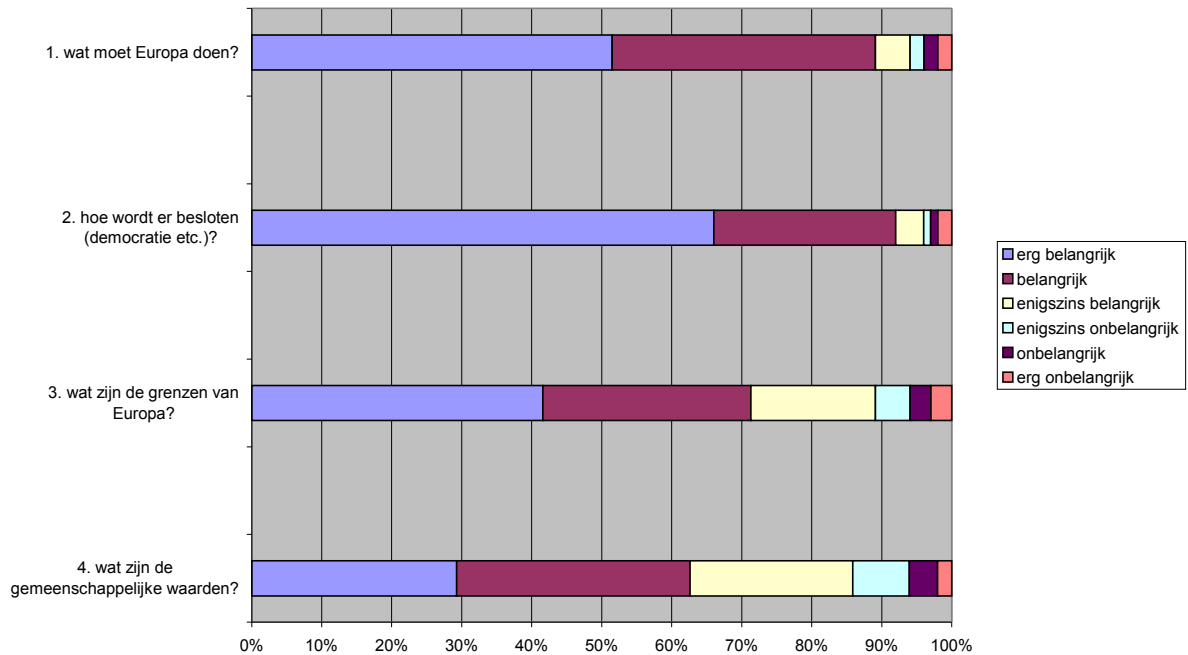

Bron: enquête Europadebat, mei 2006

Tevens heeft *Europadebat* de vraag gesteld binnen welk gremium de discussie over Europa gevoerd moest worden. Slechts een klein deel van de respondenten vond dat het debat alleen in de Tweede Kamer (2%) dan wel binnen politieke partijen en maatschappelijke organisaties gevoerd moest worden. Een overweldigende meerderheid (94%) was voor een debat met alle Nederlanders. Dat spoort met de grote belangstelling die in de weken voorafgaand aan het referendum – en kort daarna – voor de Europese Unie was.

De vier hoofdvragen werden alle door een meerderheid van de respondenten belangrijk gevonden. Zij het dat de wijze van besluitvorming er duidelijk uitsprong: 66% vond dit onderwerp ‘erg belangrijk’ en 26% ‘belangrijk’. De andere hoofdvragen werden minder vaak als ‘erg belangrijk’ bestempeld. Zie grafiek 2. Het belang dat aan de besluitvormingsprocessen wordt gehecht spoort met het resultaat van *Nederlandineuropa.nl*, waarbij 65% van de respondenten aangaf dat de Europese spelregels aan herziening toe zijn.

Grafiek 2: belang hoofdvragen

Bron: enquête Europadebat, mei 2006

5. Vooruitblik: vier hoofdvragen

Het Duitse voorzitterschap heeft zich ten doel gesteld in juni conclusies te trekken over de te volgen procedure voor een nieuw verdrag. Hoe een nieuw verdrag er voor de Nederland het best zou kunnen uitzien hangt af van de antwoorden op de vier hoofdvragen.

Wat moet Europa doen?

De eerste hoofdvraag, wat moet Europa doen, is moeilijk in algemene zin te beantwoorden: het hangt doorgaans van het betreffende (sub)deelterrein en van de politieke inzichten af. Zo is het CDA van mening dat het Nederlandse drugsbeleid aan Europa moet worden aangepast, terwijl GroenLinks dit juist tot de onderwerpen wil rekenen die buiten de Europese invloed moeten blijven.

Veelal verbindt men de hoofdvraag welke onderwerpen tot de Europese competentie behoren met het begrip 'subsidiariteit'. Subsidiariteit – sinds het Verdrag van Maastricht onderdeel van het verdrag – verwordt daarmee tot een soort magisch woord dat moet aangeven dat Europa niet te veel moet regelen. Doorgaans wordt daarbij niet aangegeven welke huidige taken Europa zou moeten afstoten.

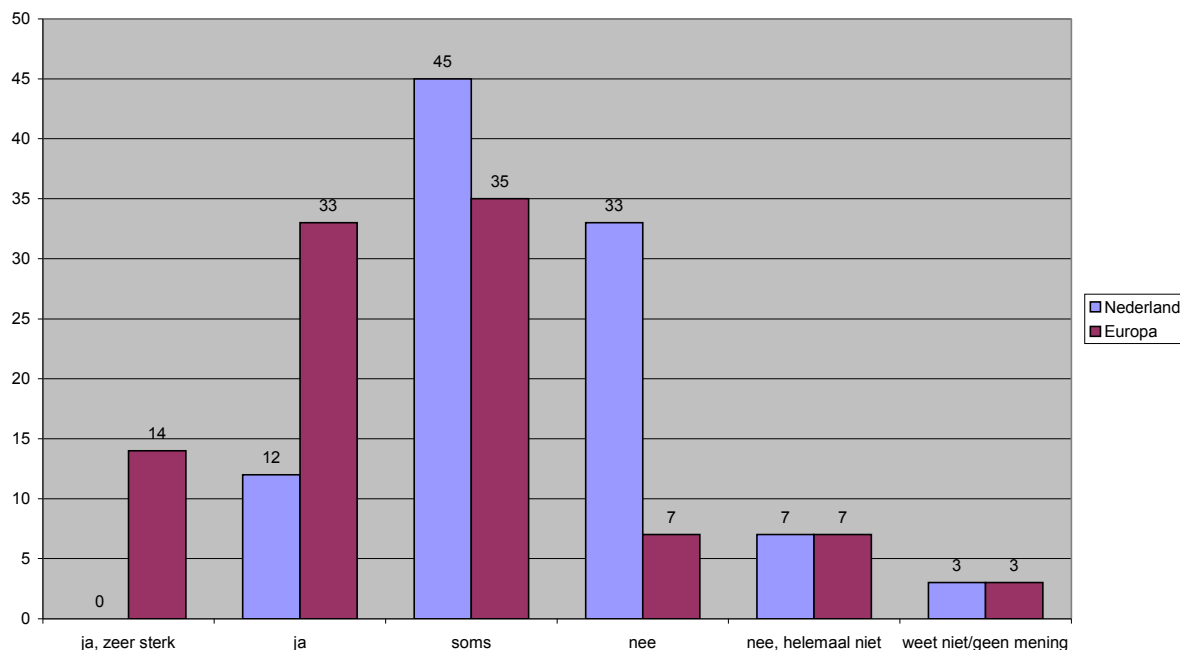
Op de site van *Europadebat* werd zowel gediscussieerd over beleidsterreinen waar Europa minder bevoegdheden moest krijgen alsook over beleidsterreinen waar Europa meer bevoegdheden zou moeten krijgen. Minder Europese bemoeienis werd bepleit voor onderwerpen als arbeidsomstandigheden – voor zover er geen direct grensoverschrijdende gevolgen uit voortvloeien – en landbouw. Meer Europese bemoeienis werd bepleit voor onder meer milieu, voedselveiligheid en buitenlands beleid. *Europadebat* heeft – mede vanwege het zeer divers karakter van deze onderwerpen – tot nu toe geen enquêtevragen gesteld in het kader van deze hoofdvraag.

Inmiddels heeft het kabinet Balkenende IV op 20 maart j.l. een brief aan de Kamer gestuurd, waarin het meer Europese samenwerking bepleit op de volgende terreinen: energiebeleid, concurrentiekracht van de Europese economieën, bestrijding van terrorisme en grensoverschrijdende criminaliteit en het externe beleid. Daarentegen wil het kabinet een ‘scherpere afbakening’ onder meer op de terreinen pensioenen, sociale zekerheid, fiscaliteit, onderwijs, zonder duidelijk aan te geven wat die scherpere afbakening zou moeten inhouden.

Hoe is de besluitvorming?

De tweede hoofdvraag betreft de wijze waarop besluiten tot stand komen. Is de wijze van besluitvorming wel democratisch, transparant en slagvaardig? De instellingen van de Europese Unie zijn destijds in het leven geroepen voor een Gemeenschap van zes lidstaten en de vraag kan gesteld worden of zij in deze vorm nog wel geschikt zijn voor een Unie van 27 lidstaten. Volgens verschillende onderzoeken is de ineffektieve besluitvorming en het gebrek aan controle op de macht één van de belangrijkste onderwerpen waar de kiezers zich zorgen over maken. *Europadebat* heeft een aparte enquête aan dit onderwerp gewijd (zie bijlagen 1 en 3). Een belangrijke invalshoek was om de betrokkenheid met de Europese politiek te vergelijken met de Nederlandse politiek. Zoals te verwachten valt, geeft een groot deel van de respondenten aan goed tot zeer goed op de hoogte te zijn van wat in de Tweede Kamer speelt en niet of nauwelijks op de hoogte te zijn van de gebeurtenissen in het Europees Parlement. Opmerkelijk is evenwel dat de interesse voor de Europese politiek niet veel minder is dan voor de Nederlandse politiek. Vergelijk grafiek 3.1 en 3.2 in bijlage 3. *Europadebat* heeft ook de vraag gesteld of men het gevoel had dat besluiten uit de lucht komen vallen. Grafiek 3 hieronder laat zien dat een groot aantal respondenten het gevoel heeft dat Europese besluiten uit de lucht komen vallen, terwijl dat voor de Nederlandse besluiten veel minder het geval is.

Grafiek 3. Hebt u het gevoel dat besluiten uit de lucht komen vallen? (in %)

Deze constatering sporen met het onderzoek van De Nederlandsche Bank, waaruit blijkt dat ruim zestig procent van de Nederlanders niet veel (41%) tot helemaal geen (21%) vertrouwen heeft in de

Europese politiek. Iets meer dan de helft van de ondervraagden heeft niet zo veel (38%) tot helemaal geen (13%) vertrouwen in het democratisch functioneren van Europa.

Het belang van deze hoofdvraag kan dus niet onderschat worden. Essentieel is dus welke verschillende alternatieven er zijn voor mogelijke oplossingen.

Vooraf dient de vraag gesteld te worden of het wenselijk is eerst een idee te hebben van waar wij met Europa uiteindelijk naar toe willen dan wel dat wij ad hoc kunnen reageren op de aanpassingen die andere lidstaten voorstellen. De grondleggers van Europa (Monnet en Schuman) geloofden destijds (1950) in de geleidelijke methode. Dit is tot nu toe ook de heersende opinie in Nederland geweest. Daarentegen kan gesteld worden dat de Europese Unie thans met 27 lidstaten een fundamenteel andere is dan een Gemeenschap van zes lidstaten, hetgeen om fundamentele aanpassingen vraagt. Deze kunnen weliswaar geleidelijk worden doorgevoerd, maar het is goed daarvoor eerst een idee te hebben van het einddoel waarnaar wij willen streven.

Deze zogenaamde finaliteitsvraag is lange tijd genegeerd. Vorig jaar heeft Alfred Pijpers van Clingendael betoogd dat het tijd is het finaliteitstaboe te doorbreken; dit vergt een culturomslag in de Nederlandse politiek³.

Met de finaliteitsvraag hangt samen de vraag of het wenselijk is één samenhangende visie te hebben op de wenselijke hervormingen van de Europese Unie, dan wel dat wij kunnen volstaan met een aantal losse wensen.

De meeste Nederlandse politieke partijen betogen het laatste, waarbij het meest genoemd wordt de zogenaamde gele kaart procedure, waarbij nationale parlementen de mogelijkheid hebben Europese besluitvorming tegen te houden dan wel te vertragen.

Hiertegenover staat de mening van degenen die betogen dat de huidige structuur van de Europese Unie na de uitbreiding tot 27 lidstaten er toe leidt dat de grote lidstaten onevenredig veel macht krijgen en dat kleinere lidstaten weinig meer in te brengen hebben. Dit zou pleiten voor een algehele herziening van de besluitvorming, waarbij zowel de slagvaardigheid verbeterd als de controle op de macht versterkt kan worden. Gewezen wordt op de gevaren van het niet goed doordenken en analyseren van de huidige situatie.

Het kabinet Balkenende IV heeft in zijn brief aan de Kamer van 20 maart j.l. geen duidelijk standpunt ingenomen. Het geeft aan dat het democratisch functioneren van de EU dient te worden verbeterd, maar het geeft daarbij geen samenhangende visie.

Wat zijn de grenzen?

De derde hoofdvraag betreft welke grenzen aan de Europese Unie gesteld kunnen worden. Kan de Unie zich ongelimiteerd blijven uitbreiden of moet het aantal potentiële lidstaten beperkt worden en zo ja, welke zijn daarvoor de criteria?

Europadebat heeft een separate enquête aan dit onderwerp gewijd. Een meerderheid (61%) van de respondenten vond dat het tempo van de uitbreiding te snel was gegaan en een meerderheid (72%) gaf als reden dat noch de EU noch de toetredende landen er klaar voor waren. Een meerderheid van 59% vond dat cultuur en religie geen (zelfstandig) criterium moeten zijn voor nieuwe lidstaten. Eén op de drie respondenten (32%) vond dat dit wel een zelfstandig criterium moest zijn. Kroatië was volgens 60% van de respondenten terecht een kandidaat-lidstaat, en Macedonië volgens 52%. Slechts 41%

---

³ zie Internationale Spectator, september 2006, pp. 435-439.

vond dat Turkije terecht een kandidaat-lidstaat is. Dit is in lijn met de respondenten van Nederlandineuropa.nl, waarvan 68% tegen de toetreding van Turkije was.

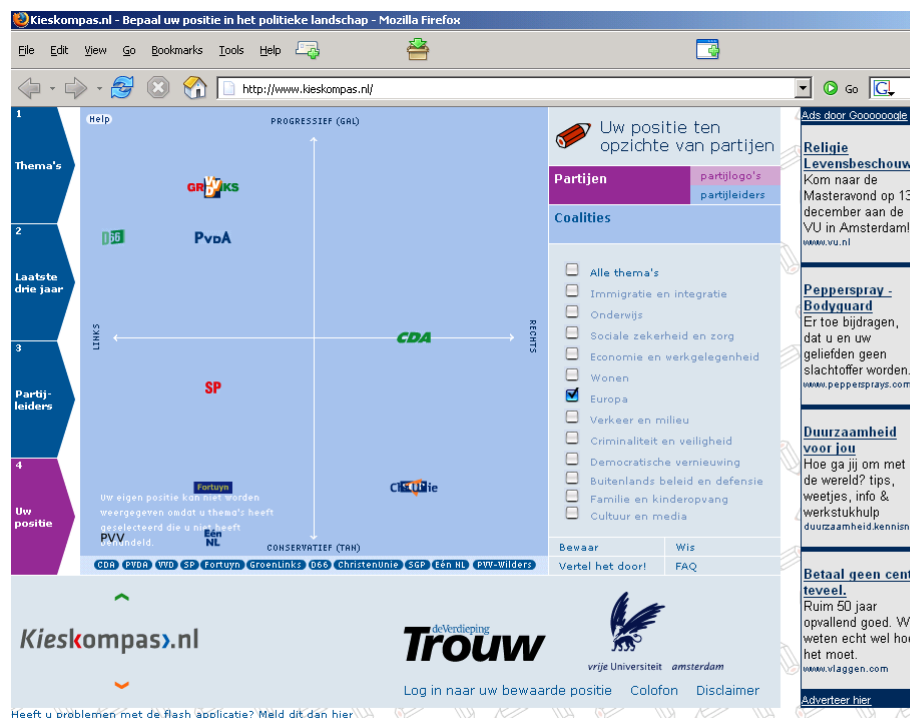
Wat zijn de gemeenschappelijke waarden en normen?

Over de vierde hoofdvraag, de gemeenschappelijke normen en waarden is tot op heden op de site van *Europadebat* niet uitvoerig gedebatteerd. Premier Balkenende is van mening dat in een nieuw verdrag verwezen moet worden naar de joods-christelijke grondslagen van de Europese samenleving. Anderen hechten minder aan deze verwijzing of zijn er op grond van allerlei overwegingen tegen.

6. Standpunten politieke partijen

De brede maatschappelijke discussie over Europa, waar onmiddellijk na het referendum toe besloten was, is afgeblazen met de mededeling dat de kiezer zich bij de volgende Tweede Kamerverkiezingen wel over Europa zou kunnen uitspreken. De discussie over Europa zou eerst binnen de politieke partijen gevoerd moeten worden en vervolgens zou dit een rol spelen in de verkiezingsstrijd.

Dit veronderstelt dus een uitgesproken visie van de politieke partijen over de Europese Unie. In de verkiezingsstrijd van november 2006 bleken deze het onderwerp Europa niet of nauwelijks aan te snijden. De staatssecretaris van Europese Zaken was toen al enkele maanden gesneuveld in partijpolitiek geweld en is daarna niet vervangen. Namens Clingendael onderzochten Peter van Grinsven, Mendeltje van Keulen en Jan Rood de partijprogramma's van CDA, PvdA en VVD op hun 'Europastandpunten' en concludeerden dat "voor zover er inhoudelijke verschillen te ontwaren zijn, deze niet principieel van aard [zijn]." Enkel over een mogelijk nieuw grondwetsreferendum zijn verschillen: de PvdA is voor, het CDA tegen, de VVD zwijgt. Van de kleinere partijen zouden SP en ChristenUnie een "nationale[re] opstelling" bepleiten, en GroenLinks een meer Europese.

De Tweede Kamerverkiezingen van 2006 waren ook de verkiezingen van de kieswijzers: nog nooit vroegen zo veel kiezers om een online stemadvies. De twee grootste kieswijzers (Stemwijzer en Kieskompas) verstrekten tot 22 november 2006 totaal meer dan 6,3 miljoen adviezen. Maar ook hier viel de aandacht voor Europa tegen. Het Kieskompas (zie afbeelding) wijdde wel drie van de zesendertig vragen aan Europa (Turkije, bevoegdheden, landbouwsubsidies) – maar voor de belangrijkste Stemwijzer hield het op bij een enkele vraag over de toetreding van Turkije. De voor veel kiezers zo belangrijke vraag over het democratisch gehalte van de Europese Unie werd nergens gesteld.

7. Conclusies

Het beeld dat uit het bovenstaande gedistilleerd kan worden is zorgwekkend. De Nederlands kiezers hebben in grote meerderheid (62%) tegen het Grondwettelijk Verdrag gestemd, terwijl de volksvertegenwoordigers daar in grote meerderheid (85%) voor waren. Dit zou aanleiding moeten zijn voor zelfreflectie binnen de politieke partijen en voor een grootscheeps debat teneinde tot een duidelijke visie op onze toekomst in Europa te komen. In de weken voorafgaand aan het referendum is gebleken dat er in Nederland grote behoefte is aan informatie en vooral opinievorming over Europa.

Van een dergelijk debat is evenwel nauwelijks sprake. Over Europa wordt gezwegen. Zelfs een degelijke analyse over de redenen waarom Nederland ‘nee’ heeft gestemd, ontbreekt. De verantwoordelijke politici gaan deze vraag liever uit de weg. Ondertussen wordt gedaan alsof Nederland zich tegen Europa heeft gekeerd en wedijveren politici in het doen van eurosceptische of quasi-eurosceptische uitspraken, in de hoop daarmee een gunstige indruk op de kiezer te maken.

Het echte debat over Europa wordt ontweken. Dat heeft twee oorzaken. In de eerste plaats is Europa een redelijk ingewikkeld onderwerp, dat niet in het brandpunt van de publieke belangstelling ligt en zich (daarom) niet makkelijk voor simpele soundbites en one-liners leent. Maar ernstiger is de tweede oorzaak: angst. De afstraffing van 1 juni 2005 heeft laten zien dat er een grote kloof is tussen wat de Haagse politiek bedacht heeft en wat de burgers er van vinden. De meeste politici trachten hun angst te onderdrukken door het onderwerp dan maar niet meer ter sprake te brengen. Dat bleek onder meer in de verkiezingscampagne, waarbij sommige partijen het onderwerp Europa uitdrukkelijk taboe hebben verklaard. Ook de regering ontwijkt de burger.

Maar ondertussen gaan de ontwikkelingen in Europa wel verder. De besluitvormingsstructuur moet aangepast worden aan de grotere Unie en een nieuw verdrag staat al op de agenda. Wanneer er niet tijdig een visie ontwikkeld wordt op wat voor de Nederlandse burgers wenselijk is, zullen wij straks weer door de feiten overvallen worden. De kloof van 1 juni 2005 zal nog steeds bestaan en waarschijnlijk is deze groter geworden. *Europadebat* is een burgerinitiatief – bij gebrek aan Haagse initiatieven – en van deze zijde van de kloof kan alleen gepleit worden voor het houden van een echt debat en het ontwikkelen van een consistente visie.

Hoe nu verder?

Dit is een interim-rapport, dat verslag doet van een niet gevoerd debat. Het is daarom dan ook een *interim*-rapport: het debat moet uiteindelijk wel gevoerd worden. En met name de tweede hoofdvraag – hoe wordt er besloten? - dient daarbij hoog op de agenda te staan. De Vaste Kamercommissie voor Europese Zaken heeft besloten in de komende maanden een aantal hoorzittingen over de Europese Unie te houden, waarbij deze onderwerpen waarschijnlijk – zij het ongestructureerd – zullen worden aangestipt. Wanneer de discussie daar aanleiding toe geeft, zal *Europadebat* daar op een gestructureerde wijze verslag van doen.

Financiering

De Stichting BMDE heeft een bijdrage ontvangen van het SNS Reaalfonds. Subsidieaanvragen bij de Europese Commissie en het Ministerie van Buitenlandse Zaken zijn op onduidelijke gronden afgewezen.

Standpunten kiezers

Europadebat heeft tot nu toe een drietal enquêtes gehouden waarin de kiezers naar hun standpunt werd gevraagd. In deze bijlage worden de belangrijkste uitkomsten besproken; meer gedetailleerde enquêteresultaten staan in bijlage 3.

Van alle respondenten op de eerste enquête van *Europadebat* gaf 91 procent aan een stem te hebben uitgebracht bij het grondwetsreferendum. De stemverhouding van deze groep zijn bijna representatief: 64 procent stemde tegen, 35 procent voor en een procent stemde blanco. In werkelijkheid waren de verhoudingen bij het beruchte referendum van 1 juni 2005 61,6 tegen 38,4 procent – slechts enkele procentpunten verschil dus.

De vóór-stemmers hadden twee belangrijke motivaties: ‘de Grondwet is goed voor Europa’ (44 procent) en ‘Europa zou democratischer worden’ (29 procent). De tegenstemmers zijn verdeeld. ‘Europa is niet democratisch’ zegt 24 procent. Twaalf procent vond de ontwikkelingen te snel gegaan, elf procent meent dat de grondwet niet goed is voor Nederland, tien procent vreest nadelige gevolgen voor Europa en nog eens tien procent vindt de Europese Unie te zeer marktgericht. Daarbij gaf nog een aanzienlijk deel (17 procent) andere, zeer uiteenlopende redenen. Een kleine greep, ter illustratie:

Het is niet nodig dat er een Europees leger wordt opgericht. Jammer dat er maar 1 mogelijkheid kan worden aangeklikt. Mijn tegen stemmen heeft meerdere oorzaken.

Tegen toelating Turkije.

Europa in de huidige vorm is niet sociaal, niet democratisch, te marktgericht en te geldverspillend. De grondwet is daar inhoudelijk een bevestiging van.

Voor- en tegenstemmers zijn in die zin wel weer eensgezind, dat ze vinden dat alle Nederlanders de discussie over Europa moeten voeren (94 procent), niet enkel de leden van politieke partijen of maatschappelijke organisaties. Europadebat.nl wordt dan ook toegejuicht.

Waar we het dan over moeten hebben? In volgorde van belangrijkheid wil men vier thema's aan de orde stellen:

- Hoe wordt er besloten (democratie)? (92 procent)
- Wat moet Europa doen (bevoegdheden)? (90 procent)
- Wat zijn de grenzen van Europa (evt. uitbreiding)? (72 procent)
- Wat zijn onze gemeenschappelijke waarden? (62 procent)

Besluitvorming en democratie

Europadebat vergeleek de kennis en interesse van kiezers in ‘Den Haag’ versus ‘Brussel’. 52 procent zegt (zeer) goed op de hoogte te zijn van wat er speelt in de Tweede Kamer, en 56 is hier ook (zeer) in geïnteresseerd. Dezelfde cijfers voor het Europees Parlement liggen aanmerkelijk lager: slechts 22 procent zegt (zeer) goed op de hoogte te zijn van wat daar speelt, en 40 is hier ook (zeer) in geïnteresseerd. Opvallend genoeg is er dus wel degelijk interesse voor de Europese politiek (zij het nog altijd minder dan voor de Nederlandse), maar ontbreekt de kennis. De zwarte piet is snel gevonden: 84 procent vindt

dat de media meer aandacht moeten besteden aan Europese politiek en 57 procent denkt zelfs dat de Nederlandse burger meer “grip op Europa” zal krijgen, zodra er meer media-aandacht komt.

Een ander probleem is dat burgers vaak (47 procent) het idee hebben dat Europese besluiten “uit de lucht komen vallen” – dat ze zomaar ineens worden genomen en als voldongen feit worden gepresenteerd. Die ervaring heeft men veel minder (slechts 12 procent) met besluiten die uit Den Haag komen. Liefst 83 procent vindt dan ook dat hij onvoldoende invloed heeft op Europese besluitvorming. Drie motiveringen worden zeer vaak genoemd:

- Brusselse besluitvorming is onzichtbaar
- Ik herken mij niet in het Europees Parlement
- Ik voel mij niet door de Nederlandse ministers in de Raad vertegenwoordigd
-

Uitbreiding van de EU

In 2004 werd de Europese Unie met tien landen ineens flink uitgebreid; op 1 januari 2007 volgden Roemenië en Bulgarije. Van de geënquêteerden vond 61 procent het tempo van de uitbreiding te snel, maar 36 procent vindt het tempo waarin de EU uitbreidt, goed. Wie het allemaal te snel vond gaan, gaf meestal (72 procent) als reden dat bij uitbreidingsronden noch de EU, noch de toetredende landen klaar waren.

Wat de omvang van de EU betreft, gaat 77 procent akkoord met de Europese Unie zoals zij er sinds 1 januari 2007 uitziet: de huidige zevenentwintig lidstaten. Een deel van deze ruime meerderheid is bovendien nog (veel) ambitieuzer. Vier procent vindt zelfs dat ALLE landen in beginsel EU-lid kunnen worden. Tien procent wil daarentegen zelfs de Balkan er niet bij hebben, 36 procent wil landen die (deels) geografisch buiten Europa liggen (Rusland, Turkije) per se buitensluiten.

Afgezien van geografische voorwaarden aan het EU-lidmaatschap, wil 32 procent ook dat cultuur en religie een zelfstandig criterium wordt. Daarbij denkt een meerderheid aan de joods-christelijke en humanistische traditie: landen met een andere traditie mogen er niet bij. 59 procent vindt cultuur en religie geen relevant onderwerp, negen procent weet het niet.

Kijken we, ten slotte, afzonderlijk naar (mogelijke) kandidaat-lidstaten, dan zijn er twee landen favoriet. Alleen voor Kroatië en Macedonië (60 resp. 52 procent) zijn Nederlanders in meerderheid voor toetreding tot de EU. In volgorde van populariteit noteren we verder Turkije (41 procent), Servië (34 procent), Oekraïne (30 procent) en hekkensluiter Albanië (27 procent). Belangrijkste redenen voor afwijzing zijn stevast dat het land in kwestie “nog geen goed werkende rechtsstaat en democratie heeft” of (minder belangrijk) om “economische redenen”. Uitzonderingen op deze regel zijn Turkije en Servië. Beide landen worden vaker dan gemiddeld op “culturele of religieuze” gronden afgewezen (veertien resp. tien procent) en economie blijkt veel minder bezwaarlijk (beide vier procent). Vanzelfsprekend wijst men Turkije ook om geografische redenen af, maar dat doet slechts een op vijf.

Standpunten politieke partijen

De meeste partijen willen dat Europa efficiënter gaat opereren. Meestal betekent dit dat de Unie invloed moet opgeven of meer op hoofdlijnen moet werken. Verschillen zijn er vooral over de terreinen waar Europa zich niet meer mee moet bemoeien. “Alleen grensoverschrijdende zaken” wordt vaak genoemd, met terrorisme en milieu als onbetwist leidende issues. Ook de subsidiariteitstoets is populair. De toets houdt in dat voor elk terrein wordt gekeken of Europa dat wel beter kan aanpakken dan de lidstaten zelf. Zo niet, dan wordt de bevoegdheid teruggegeven aan de lidstaten (of daar gelaten). Veel partijen hebben, ondanks pleidooien voor verkleining van de Europese invloed, wel eigen wensen die ze juist door Europa willen laten uitvoeren.

Op sociaal gebied bepleit D66 beperkte invloed van Europa. Die invloed moet niet te verstikkend zijn. De PvdA en GroenLinks vinden sociaal beleid juist belangrijk, om te voorkomen dat er sociale dumping of concurrentie op arbeidsvoorwaarden optreedt. De SP wil de neoliberale trekjes van het Europese beleid vervangen door een sociaal alternatief, maar wil anderzijds de Europese regels op sociaal gebied niet uitbreiden. De VVD wil juist de vrijheid vergroten, zoals bij het vervoer van goederen, personen, diensten en kapitaal.

Het CDA wil de zaken die belangrijk zijn voor Nederland in Nederlandse handen houden. Er is geen strikte afbakening van de terreinen die belangrijk zijn – de partij noemt enkel het subsidiariteitsbeginsel als een kernpunt van haar beleid. Wel wil het CDA het drugsbeleid aanpassen aan Europa. GroenLinks pleit ook voor een lijst van belangrijk nationale onderwerpen, die buiten Europese invloed moeten blijven. Zij zet op dat lijstje juist het drugsbeleid.

Over de toetreding van nieuwe lidstaten blijven de meeste partijen onduidelijk. Het CDA vindt dat afspraken niet geschonden moeten worden, maar wil ook niet erkennen dat Turkije lid kan worden; de PvdA en de VVD willen Turkije wel toelaten als aan alle voorwaarden is voldaan. De SP heeft al tegen de toetreding van Roemenië en Bulgarije gestemd, omdat ze vindt dat die landen nog te corrupt zijn. De ChristenUnie sluit Turkije uit, omdat het (geografisch, cultureel) niet Europees is, maar laat wel ruimte voor bijvoorbeeld Wit-Rusland en de Oekraïne. D66 sluit alleen Rusland expliciet uit, omdat het te groot is. GroenLinks en de PvdA willen nieuwe toetreding aan de burgers voorleggen.

De PvdA ziet net als de VVD de economische voordelen van toetreding van nieuwe lidstaten. De VVD is sterk voorstander van het vrijgeven van diensten. De linkse partijen willen dan dat de diensten worden onderworpen aan de (sociale) regelgeving van het land waar ze uitgevoerd worden. De PvdA wil verder de economische voordelen van toetreding van nieuwe lidstaten teruggeven aan werknemers die hun baan verliezen door de uitbreiding en door concurrentie op een vrije markt.

CDA

Het CDA wil Europa kritisch maar positief benaderen. Sommige projecten vragen nu eenmaal offers, die van te voren eerlijk aangegeven moeten worden. Aan de andere kant zijn er in Europees verband grote successen geboekt. Ook diensten kunnen volgens het CDA vrijgegeven worden in Europees verband. Op enkele belangrijke onderwerpen voor Nederland (bijv. drinkwater) of niet grensoverschrijdende zaken (bijv. reïntegratiebegeleiding) wil het CDA dat Nederland toch eigen beslissingen kan nemen.

Wel wil het CDA drugs en drugsoverlast internationaal aanpakken, ook als dat betekent dat Nederland haar beleid moet aanpassen aan Europa (het moet dus stringenter worden). De huidige verschillen in drugsbeleid in Europa veroorzaken de overlast in de Nederlandse grensstreek en daarom moet Nederland zich aanpassen.

Bij de liberalisering van de wereldhandel pleit het CDA voor makkelijkere markttoegang voor ontwikkelingslanden. Voor kwetsbare groepen in de samenleving vindt het CDA Europees beleid niet noodzakelijk; wel moet er gekeken worden naar goede voorbeelden uit andere (Europese) landen.

Het CDA heeft gesteld dat de beloften die Europa aan landen hebben gedaan, na moeten komen. Verdere uitbreiding is wat het CDA betreft echter (nu) niet aan de orde. Ook het bieden van perspectief aan landen als Wit-Rusland en Oekraïne is niet gewenst.

ChristenUnie

De ChristenUnie wil een principiële discussie over de geografische grenzen van Europa. Willekeur bij uitbreiding moet worden voorkomen. De ChristenUnie vindt dat landen als Wit-Rusland, Moldavië en de Oekraïne niet op principiële gronden kunnen worden geweigerd, want zij zijn Europees. De EU heeft nu echter tijd nodig om de vorige uitbreiding te verwerken.

Met landen als Kroatië en Macedonië zijn al afspraken over toetreding gemaakt en die wil de ChristenUnie nakomen. Turkije echter hoort om geografische, historische en culturele redenen niet bij de Unie en komt alleen in aanmerking voor het nabuurschap. Hetzelfde geldt voor Rusland.

De ChristenUnie wil een 'rode kaart'-procedure introduceren, waardoor de nationale parlementen van ten minste negen lidstaten de bevoegdheid krijgen om een voorstel van de Europese Commissie af te wijzen. Dit gaat dus een stapje verder dan de zogenaamde 'gele kaart'-procedure die in de Europese Grondwet was opgenomen.

D66

D66 heeft in een pamflet haar mening over Europa uiteengezet, maar dit is nooit door het congres aangenomen. Belangrijkste in het pamflet is dat de uitbreiding van de EU een succes is en moet worden voortgezet. Turkije mag lid worden, Rusland is te groot. Met Rusland en Noord-Afrika wil D66 wel economische samenwerking aangaan, op een manier die voor alle partners voordelig is. De huidige samenwerking is dat ook. Voordat de EU verder wordt uitgebreid, is het wel belangrijk om de besluitvorming te hervormen. D66 wil dat de voorzitter van de Commissie direct wordt gekozen en dat de lidstaten leden van een Europese senaat gaan benoemen.

Europa moet zich op sociaal gebied beperken tot grensoverschrijdende zaken, maar niet te gedetailleerd, want dat zou verstikkend werken. D66 vindt het enerzijds goed enkele landen bij

bepaalde ontwikkelingen vooroplopen (zoals bij de euro), maar is anderzijds tegenstander van een Europa à la carte. Alle besluiten moeten besluiten van de hele EU zijn.

De afwijzing van de Europese Grondwet wijt D66 aan het gebruik van oneigenlijke argumenten en onvrede met het beleid van Balkenende.

GroenLinks

GroenLinks wil een discussie over Europa op gang brengen, uitgelokt door stellingname van partijen. Die discussie moet leiden tot besluitvorming. GroenLinks pleit dan ook nu al voor een nieuwe Europese Conventie. Bij de Europese verkiezingen kan ook een nieuw verdrag aan de bevolking voorgelegd worden.

De partij wil alleen grensoverschrijdende zaken door Europa laten behandelen, maar verstaat door ook de bescherming van werknemers onder. Sociale dumping (het verplaatsen van werk naar landen met de minste bescherming) is namelijk een grensoverschrijdend probleem. GroenLinks vindt het niet overdreven dat de EU zich bemoeit met arbeidstijden en kinderopvang, omdat deze invloed hebben op een gemeenschappelijk belang: de arbeidsparticipatie. De partij is onder voorwaarden voorstander van grensoverschrijdende CAO's en denkt dat die voorwaarden haalbaar zijn.

Ontwikkeling van gebieden in rijke landen hoeft juist niet door de EU gedaan worden. Alleen landen met een laag BNP komen in aanmerking voor hulp van de EU, om inefficiënte rondpompen van geld te voorkomen. Daarnaast moeten lidstaten op bepaalde terreinen hun vrijheid behouden, bijvoorbeeld over drugsbeleid en morele kwesties.

De Europese democratie is gebaat bij openbare besluitvorming. De Raad moet in het openbaar vergaderen. Europese referenda vergroten de invloed en betrokkenheid van de burgers. Een afwijkende uitkomst in een enkel land mag niet als veto werken; elke stem telt even zwaar. Ook de toetreding van Turkije moet aan de bevolking worden voorgelegd. GroenLinks zelf is actief onderdeel van de Europese Groene Partij en wil meer Europese politiek, zoals Europese kieslijsten.

PvdA

De meest recente publicatie van de PvdA over Europa is "Europa: Vertrouwen herwinnen" uit oktober 2005. Op basis van die publicatie en de website www.pvda.nl is de volgende samenvatting gemaakt.

De PvdA wil de invloed van de markt beperken, wanneer de sociale voorzieningen in het gedrang komen. Dit geldt op het gebied van gezondheidszorg, woningbouw en onderwijs. Op die gebieden kunnen vormen tussen markt en overheid actief zijn; daarvoor wordt de plicht tot aanbesteden afgeschaft. De Europese regels voor de interne markt gelden niet voor nationale en/of publieke dienstverlening. De PvdA werkt aan de afbakening van de vrije markt.

Om het vertrouwen van de burgers terug te winnen moet de invloed van Europa beperkt worden: Nederland moet Nederland blijven. Verder moet de EU hervormd worden, met het oog op efficiëntie. De PvdA licht dat toe bij de volgende punten:

- Als nationale parlementen rekening houden met Europese effecten, kunnen zij veel zaken zelf regelen. Europa moet minimumnormen stellen. De PvdA stelt op dat gebied concreet alleen voor om een basispensioen in te voeren.

- Grensoverschrijdende problemen moet wel door Europa aangepakt worden, maar beter dan nu. De PvdA noemt terrorisme, criminaliteit, milieuverontreiniging en asielbeleid. Het laatste moet streng maar rechtvaardig worden.
- De EU moet een tegenwicht worden voor de VS, bijvoorbeeld door zich in te spannen voor vrede in het Midden-Oosten.
- De landbouwsubsidies worden afgeschaft.

De Unie mag alleen worden uitgebreid met landen die aan alle eisen voldoen. De PvdA ziet economische voordelen aan uitbreiding en wil bestaande afspraken nakomen (Turkije wordt met name genoemd). Wel moet er draagvlak voor uitbreiding zijn; dat kan met een correctief referendum getoetst worden. Nadelen van uitbreiding gelden vaak individuele gevallen, zoals werknemers die hun baan verliezen. Zij moeten gecompenseerd worden met investeringen in nieuwe werkgelegenheid. Concurrentievervalsing moet worden voorkomen door de regels van het gastland te laten gelden voor diensten.

SP

De SP richt zich op alternatieven voor het volgens haar neoliberale beleid van Europa. Volgens haar schaadt dit beleid de sociale verhoudingen tussen landen en mensen. De EU moet geen militaire ambities hebben en bestaande militaire samenwerking (zoals de NAVO) moet minder agressief worden. De SP wil enerzijds verandering binnen de bestaande instituties bereiken, maar anderzijds de Europese samenwerking verbeteren zonder de werking van nationale parlementen aan te tasten. De SP denkt dat bepaalde bevoegdheden terug kunnen en moeten komen van de EU naar de lidstaten.

Alleen voor grensoverschrijdende zaken moet de EU een rol spelen. Aan de ene kant vindt de SP vindt dat de EU verbetering van milieu en dierenwelzijn structureel moet ondersteunen; aan de andere kant moet bijvoorbeeld dierenmishandeling niet door de EU bestraft worden, omdat strafrecht een zaak is van de lidstaten.

Volgens de SP is de Europese grondwet afgewezen omdat zij niet neutraal maar liberaal was. Een Europese grondwet is niet nodig, heldere verdragen volstaan. Bij vrij verkeer van diensten moeten de (sociale en fiscale) regels van het gastland (waar de diensten worden geleverd) gelden, niet van het herkomstland (waar de dienstverlener vandaan komt).

Door afslanking van de EU (door het teruggeven van bevoegdheden aan de lidstaten) zal zij beter gaan functioneren. Pas als dat gelukt is, kunnen nieuwe landen toetreden. De SP stemde tegen toetreding van Bulgarije en Roemenië, vooral vanwege corruptie in die landen.

VVD

De VVD is voorstander van een Gemeenschappelijk Veiligheidsbeleid en vindt het goed om met meerderheden te werken (en dus het vetorecht op te geven), als het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk tenminste bereid zijn dat beleid in de Veiligheidsraad uit te voeren. Ook zonder afschaffing van het veto kan met consensus nog aan veel punten gewerkt worden.

Grensoverschrijdende problemen zoals milieuproblemen zijn geschikt voor Europese oplossingen, maar het nationale parlement moet wel de uitvoerbaarheid van de regelgeving in de gaten houden. Europa moet zich alleen bezighouden met regels waar lidstaten niet effectief of efficiënt aan kunnen werken. Regels moeten inspelen op nationale situaties, maar wel in de hele Unie gelden.

Nederland heeft invloed in Europa, ondanks vooroverleg tussen grotere lidstaten. In het Nederlandse parlement krijgt ook de oppositie de mogelijkheid zijn invloed op Europa te doen gelden. Aan de andere kant vindt de VVD dat de democratische legitimiteit vooral op het niveau van de lidstaten ligt.

De afwijzing van het referendum lag aan de euro, Turkije en de sluipende macht van Brussel. De VVD wil daar positief mee omgaan. Zo moet het stabiliteitspact streng nageleefd worden en moet er gewerkt worden aan de bestuurbaarheid van de EU. Afspraken zoals gemaakt met Turkije zijn ook door het Nederlandse parlement goedgekeurd. Europa moet zich daar aan houden, maar als de onderhandelingen niet tot succes leiden, kunnen ze worden afgebroken.

Grondwetsreferendum

De meeste partijen zijn van mening dat de mensen die tegen de Europese Grondwet stemden, ergens anders mee ontevreden waren. D66 noemt het beleid van het kabinet-Balkenende als steen des aanstoots (hoewel zij zelf deel waren van het kabinet), coalitiepartner CDA en VVD zien vooral andere Europese thema's als boosdoeners, zoals de euro, de hoge nettobijdrage van Nederland en de uitbreiding. VVD noemt Turkije, CDA niet.

De oppositiepartijen PvdA, GroenLinks en ChristenUnie wijten het verwerpen van de Grondwet aan de afstand tot Europa en het idee weinig invloed op het beleid van de EU te hebben. D66, ten tijde van het referendum nog coalitiepartij, vindt dit ook. De SP (de grootste partij die tegen de Grondwet was) erkent dit bezwaar, maar ziet belangrijker oorzaken: de angst voor een bureaucratische en ondemocratische superstaat en de vermeende neoliberale strekking van de Grondwet.

De meeste partijen drukken de wens uit aan de bezwaren tegemoet te komen, maar directe plannen ontbreken. Vooral het nauwkeurig tegen het licht houden van Europese structuren is populair. De uitkomst daarvan wordt door de partijen anders gezien.

De PvdA wil de term Grondwet laten vallen en het verdrag van Nice verbeteren, net als de VVD. De VVD wil dat toetreding van Bulgarije en Roemenië behoedzaam gaat. Veel partijen willen doorgaan met bepaalde onderdelen van Europa, eventueel door opnieuw te onderhandelen (SP en GroenLinks). GroenLinks vindt dat over een nieuw verdrag opnieuw een referendum gehouden moet worden. De VVD is voor liberalisatie van het verkeer van mensen, goederen, kapitaal en diensten, terwijl de PvdA wil juist het sociaal beleid versterken. CDA, PvdA en VVD hechten waarde aan de subsidiariteitstoets (bij elk onderwerp wordt gekeken of Europa het echt beter kan behandelen dan de lidstaten zelf; zo niet, dan gaat het terug naar de nationale parlementen). SP noemt de toets niet, maar vindt hetzelfde.

Afwijkend zijn VVD en met name D66, die juist verder willen met Europa en de uitslag niet als een afwijzing van Europa zien, maar als een aansporing tot verbetering. Daar staan de SP en de ChristenUnie tegenover. De ChristenUnie wil dat de regering eerst duidelijk een (fundamentele) visie opstelt over de rol van Europa voor Nederland en de rol van Nederland in Europa. De SP was al tegen de Grondwet en wil vooral Europa slagvaardiger maken en bevoegdheden teruggeven aan de lidstaten. GroenLinks wil Europese besluitvorming, zoals de vergadering van de Raad, openbaar maken. Met transparantie wordt de burger meer betrokken. Ook vindt GroenLinks, samen met de VVD, dat er strengere controle op Europa moet plaatsvinden. GroenLinks doelt met name op controle door nationale parlementen, de VVD op controle van verdragen en bijvoorbeeld het Stabiliteitspact.

Enquêteresultaten**I. Enquête Europadebat.nl mei 2006****Onderwerpen:**

- redenen voor stem voor of tegen de Grondwet
- noodzaak en wijze van discussie
- onderwerpen voor discussie

Hebt u gestemd bij het referendum over de Europese Grondwet?

Antwoord	Percentage
ja	91
nee	8
wil ik niet zeggen	0

Hebt u voor of tegen de Europese Grondwet gestemd?

Antwoord	Percentage
voor	35
tegen	64
blanco	1

Mijn belangrijkste overweging om voor te stemmen was:

Antwoord	Percentage
de Grondwet is goed voor Europa	44
de Grondwet is goed voor Nederland	8
mijn politieke partij beval dat aan	4
de regering riep daartoe op	0
Europa zou democratischer worden	29
Europa zou socialer worden	1
Europa zou een buitenlands beleid krijgen	4
anders namelijk	9

Mijn belangrijkste reden om tegen te stemmen was:

Antwoord	Percentage
De Grondwet is niet goed voor Europa.	10
De Grondwet is niet goed voor Nederland.	11
Europa is teveel marktgericht.	10
Europa is niet sociaal.	5

Europa is niet democratisch.	24
Ik ben tegen Europese integratie	5
Ik vind Europa zo wel goed.	2
Ik vind de ontwikkelingen te snel gaan.	12
Ik ben tegen het regeringsbeleid.	4
Anders, namelijk ...	17

Mijn belangrijkste reden om blanco te stemmen was:

Antwoord	Percentage
Ik wist niet wat ik ervan vond.	0
Ik vond het onderwerp te ingewikkeld.	100
Ik was tegen het referendum.	0
Anders, namelijk ...	0

Ik vind het goed dat er nu een discussie komt.

Antwoord	Percentage
Helemaal mee eens	61
Mee eens	26
Enigszins mee eens	4
Enigszins oneens	1
Oneens	3
Helemaal oneens	4
Niet van toepassing	0

Ik vind dat de discussie gehouden moet worden

Antwoord	Percentage
alleen in de Tweede Kamer	2
alleen binnen politieke partijen.	0
alleen binnen politieke partijen en maatschappelijke organisaties.	4
met alle Nederlanders.	94

Hoe belangrijk vindt u de volgende thema's om te bespreken:

1. Wat moet Europa doen?

Antwoord	Percentage
Erg belangrijk	52
Belangrijk	38
Enigszins belangrijk	5
Enigszins onbelangrijk	2
Onbelangrijk	2
Erg onbelangrijk	2

Hoe belangrijk vindt u de volgende thema's om te bespreken:

2. Hoe wordt er besloten? (democratie etc.)?

Antwoord	Percentage
Erg belangrijk	66
Belangrijk	26
Enigszins belangrijk	4
Enigszins onbelangrijk	1
Onbelangrijk	1
Erg onbelangrijk	2

Hoe belangrijk vindt u de volgende thema's om te bespreken:

3. Wat zijn de grenzen van Europa?

Antwoord	Percentage
Erg belangrijk	42
Belangrijk	30
Enigszins belangrijk	18
Enigszins onbelangrijk	5
Onbelangrijk	3
Erg onbelangrijk	3

Hoe belangrijk vindt u de volgende thema's om te bespreken:

4. Wat zijn de gemeenschappelijke waarden?

Antwoord	Percentage
Erg belangrijk	29
Belangrijk	33
Enigszins belangrijk	23
Enigszins onbelangrijk	8
Onbelangrijk	4
Erg onbelangrijk	2

De Europese Raad heeft in juni 2005, na het 'nee' van Nederland en Frankrijk besloten een bezinningsperiode te houden tot juni 2006. Velen vinden dat deze periode verlengd moet worden omdat er nog niet voldoende discussie heeft plaatsgevonden. Vindt u dat de periode (met ten minste een half jaar) verlengd moet worden?

Antwoord	Percentage
ja	73
nee	18
blanco	9

Ik sta achter het burgerinitiatief voor de brede maatschappelijke discussie.

Antwoord	Percentage
ja	88

nee	4
blanco	8

Ik zal in de komende maanden deze site actief blijven volgen.

Antwoord	Percentage
ja	59
nee	2
weet niet	6
misschien	33

II. Enquête Europadebat.nl juni 2006

Onderwerpen:

- democratie
- wijze van besluitvorming in Nederland en Europa
-

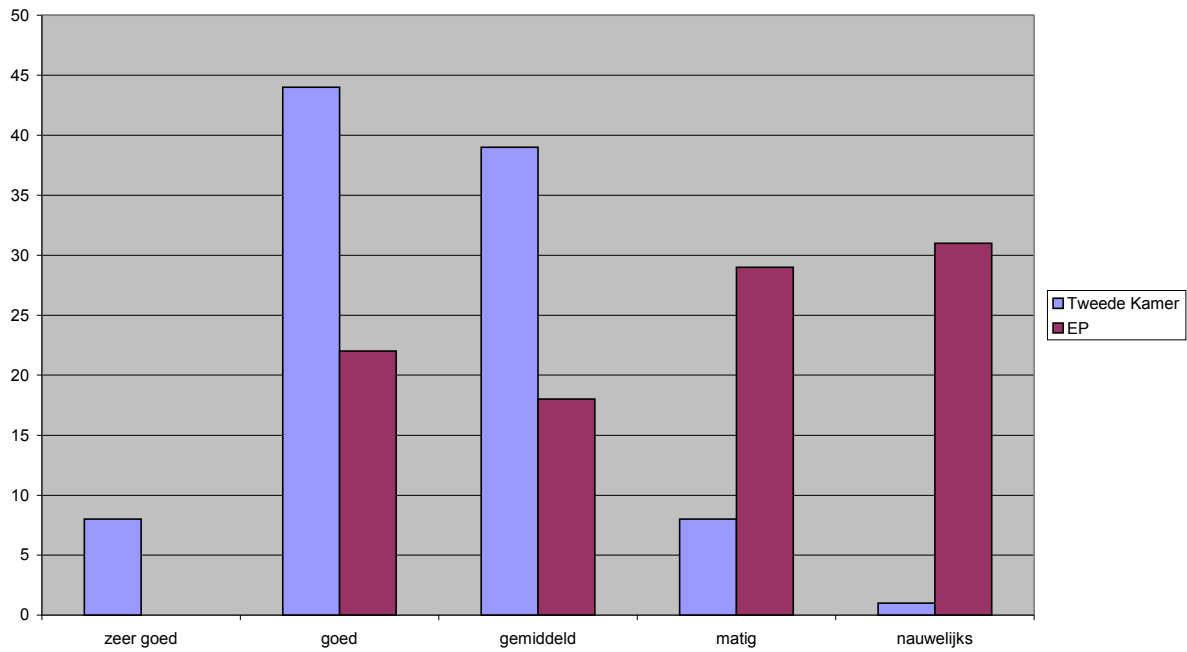
Hoe goed bent u op de hoogte van wat er speelt in de Tweede Kamer?

Antwoord	Percentage
Zeer goed	8
Goed	44
Gemiddeld	39
Matig	8
Nauwelijks	1

Hoe interessant vindt u wat er speelt in de Tweede Kamer?

Antwoord	Percentage
Zeer interessant	12
Interessant	44
Redelijk interessant	34
Weinig interessant	8
Niet interessant	1

Grafiek 3.1: Hoe goed bent u op de hoogte van wat speelt in

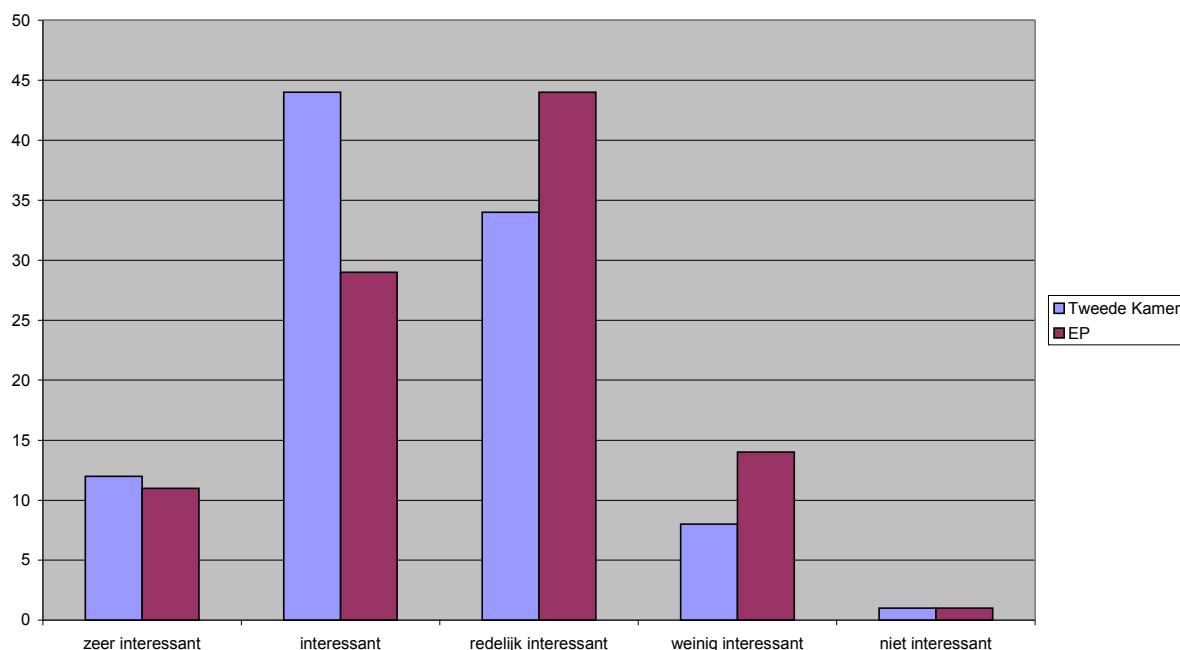
Hoe goed bent u op de hoogte van wat er speelt in het Europees Parlement?

Antwoord	Percentage
Zeer goed	0
Goed	22
Gemiddeld	18
Matig	29
Nauwelijks	31

Hoe interessant vindt u wat er speelt in Europees Parlement?

Antwoord	Percentage
Zeer interessant	11
Interessant	29
Redelijk interessant	44
Weinig interessant	14
Niet interessant	1

Grafiek 3.2: Hoe interessant vindt u wat speelt in

Vindt u dat de media meer aandacht moeten besteden aan Europa?

Antwoord	Percentage
Ja	84
Nee	9
Weet ik niet/ Geen mening	7

Denkt u dat de Nederlandse burger meer grip op Europa krijgt als er meer media-aandacht voor komt?

Antwoord	Percentage
Ja	57
Nee	20
Misschien	21
Weet ik niet/ Geen mening	1

Vindt u dat het Europees Parlement genoeg macht heeft?

Antwoord	Percentage
Ja, voldoende	28
Nee, onvoldoende	58
Weet ik niet/ Geen mening	14

Vindt u dat grote lidstaten te veel macht hebben?

Antwoord	Percentage
----------	------------

Ja	69
Nee	26
Weet ik niet / Geen mening	6

Vindt u dat de Tweede Kamer genoeg grip heeft op Europese besluitvorming?

Antwoord	Percentage
Ja, Kamer controleert Brussel voldoende	7
Nee, Tweede Kamer ziet Europese besluiten te laat aankomen	44
Nee, Tweede Kamer heeft te weinig middelen om Brussel in de gaten te houden	43
Weet ik niet / Geen mening	6

Heeft u het gevoel dat Europese besluiten “uit de lucht komen vallen”?

Antwoord	Percentage
Ja, zeer sterk	14
Ja	33
Soms	35
Nee	7
Nee, helemaal niet	7
Weet ik niet / Geen mening	3

Heeft u het gevoel dat besluiten van de Nederlandse overheid “uit de lucht komen vallen”?

Antwoord	Percentage
Ja, zeer sterk	0
Ja	12
Soms	45
Nee	33
Nee, helemaal niet	7
Weet ik niet / Geen mening	3

Ik heb voldoende invloed op de Europese besluitvorming

Antwoord	Percentage
Helemaal mee eens	1
Mee eens	16
Oneens	40
Helemaal oneens	43

Wat is de belangrijkste reden voor u om te vinden dat u voldoende invloed heeft op Europa?

Antwoord	Percentage
----------	------------

Ik word vertegenwoordigd in het Europees Parlement	42
Ik word vertegenwoordigd in de Raad (door Nederlandse ministers)	0
Ik word vertegenwoordigd in de Raad (door Nederlandse ministers) en in het Europees Parlement	42
Ik word vertegenwoordigd door maatschappelijke organisaties (Greenpeace, ANWB e.d.)	0
Ik kan mijn stem laten horen in referenda, debatten en/of opiniepeilingen	17
Brusselse besluitvorming is voldoende zichtbaar	0
Anders	0

Wat is de belangrijkste reden voor u om te vinden dat u (te) weinig invloed heeft op Europa?

Antwoord	Percentage
Ik word onvoldoende vertegenwoordigd in het Europees Parlement	5
Ik herken mij niet in het Europees Parlement.	25
De Nederlandse regering heeft te weinig invloed in de Raad	12
Ik voel mij niet door de Nederlandse ministers in de Raad vertegenwoordigd.	20
De grote lidstaten hebben het toch voor het zeggen.	5
Brusselse besluitvorming is onzichtbaar	30
Anders	2

III. Enquête Europadebat.nl juli2006

In deze enquête willen wij uw mening over een aantal aspecten van de uitbreiding weten.

Vraag 1

In 1951 richtten België, Duitsland, Frankrijk, Italië, Luxemburg en Nederland) een gemeenschappelijke markt voor kolen en staal op. Dit leidde uiteindelijk tot een Europese Unie, die stapje voor stapje groeide tot vijftien lidstaten in 1995.

In 2004 traden tien nieuwe lidstaten toe. Zij voldeden aan de zogenaamde [Kopenhagen-criteria](#). Een aantal landen staat nog op de wachtlijst voor toetreding. Zo komen Bulgarije en Roemenië er waarschijnlijk in 2007 bij. Het aantal lidstaten zal dan zevenentwintig zijn.

Hoe typeert u het [tempo](#) van de uitbreiding in de laatste uitbreidingsronden (in 2004 met tien landen, en in 2007 met Roemenië en Bulgarije)?

Antwoord	Percentage
Te snel	61
Goed	36
Te langzaam	1

Vraag 1a**U vond het te snel gaan. Waarom?**

Antwoord	Percentage
De toetredende landen waren er niet klaar voor	8
De Europese Unie was er niet klaar voor	8
Noch de EU, noch de toetredende landen waren er klaar voor	72
Anders (graag toelichten)	13
Weet ik niet/ geen mening	0

Geografie

Een belangrijk criterium voor nieuwe lidstaten is of zij al of niet in Europa liggen. Volgens dit geografisch criterium kan een land als Australië dus niet tot de Europese Unie toetreden.

Vraag 2

Welke landen komen volgens u wel in aanmerking voor toetreding? (Extra [uitleg](#) per antwoordcategorie)

Antwoord	Percentage
A Alle landen binnen de EU-grenzen inclusief Roemenië en Bulgarije (EU-27)	10
B Alle landen die geheel in Europa liggen	26
C Alle landen die geheel in Europa liggen én alle landen die slechts gedeeltelijk in Europa liggen (inclusief Rusland, Turkije)	26
D Alle landen (geheel of gedeeltelijk) in Europa en Klein-Azië, dus Syrië, Libanon, Israël	6
E Alle bovenstaande landen en Noord-Afrika (de grenzen van het oude Romeinse Rijk)	5
F Alle landen	4
G Weet ik niet/geen mening	5
H Anders (graag toelichten)	18

Cultuur en religie

Sommigen vinden dat de toetredende landen ook aan criteria op het gebied van cultuur en religie moeten voldoen. Dat zou betekenen, dat een land dat aan alle overige criteria voldoet (een land dat binnen Europa ligt, een volledige democratische rechtsstaat is en een bloeiende markteconomie kent), toch geweigerd mag worden omdat er geen gemeenschappelijke culturele of religieuze achtergrond is.

Vraag 3

Vindt u dat bij uitbreiding van de EU cultuur en religie een zelfstandig criterium zou moeten zijn?

Antwoord	Percentage
Ja	32
Nee	59
Weet ik niet/geen mening	9

Vraag 3a

U vindt dat cultuur en/of religie een zelfstandig criterium zou moeten zijn. Aan welke culturele en/of religieuze criteria moeten landen die willen toetreden volgens u voldoen?

Antwoord	Percentage
Rooms-katholiek en protestants	8
Joods-christelijke traditie, inclusief Grieks- en Oosters-orthodox	29
Monotheïstische traditie, dus inclusief Islam (en exclusief Hindoeïsme)	4
Sterke seculiere traditie	8
Humanistische traditie	25
Anders (graag toelichten)	21
Weet ik niet/geen mening	4

[Bekijk commentaar.](#)

Nu volgen enkele vragen over landen die willen toetreden tot de EU. Daarbij gaat het niet om de vraag of de EU klaar is om nieuwe lidstaten toe te laten, maar of wij vinden dat deze landen *in principe* kunnen toetreden of niet.

De Balkanlanden Kroatië en (Voormalige Joegoslavische Republiek) Macedonië zijn op dit moment kandidaat-lidstaten van de Europese Unie.

Vraag 4

Vindt u dat Kroatië terecht een kandidaat-lidstaat is?

Antwoord	Percentage
Ja	60
Nee, Kroatië hoort geografisch gezien niet bij de EU	3
Nee, Kroatië heeft nog geen goed werkende rechtsstaat en democratie	21
Nee, Kroatië past vanwege haar culturele en/of religieuze achtergrond niet binnen de EU	4
Nee, Kroatië kan om economische redenen nog niet toetreden tot de EU	6
Weet ik niet/geen mening	6

Vraag 5

Vindt u dat Macedonië terecht kandidaat-lidstaat is?

Antwoord	Percentage
Ja	52
Nee, Macedonië hoort geografisch gezien niet bij de EU	1
Nee, Macedonië past vanwege haar culturele en/of religieuze achtergrond niet binnen de EU	6
Nee, Macedonië heeft nog geen goed werkende rechtsstaat en democratie	18
Nee, Macedonië kan om economische redenen nog niet toetreden tot de EU	11
Weet ik niet/geen mening	11

Ook Turkije is sinds enige tijd (1999) kandidaat-lidstaat.

Vraag 6

Vindt u dat Turkije terecht kandidaat-lidstaat is?

Antwoord	Percentage
Ja	41
Nee, Turkije hoort geografisch gezien niet bij de EU	20
Nee, Turkije past vanwege haar culturele en/of religieuze achtergrond niet binnen de EU	14
Nee, Turkije heeft nog geen goed werkende rechtsstaat en democratie	19
Nee, Turkije kan om economische redenen nog niet toetreden tot de EU	4
Weet ik niet/geen mening	3

We besluiten deze enquête met drie vragen over landen die grenzen aan de huidige EU, maar geen kandidaat-lidstaat zijn.

Vraag 7

Vindt u dat Servië een kandidaat-lidstaat zou moeten zijn?

Antwoord	Percentage
Ja	34
Nee, Servië hoort geografisch gezien niet bij de EU	3
Nee, Servië past vanwege haar culturele en/of religieuze	10

achtergrond niet binnen de EU	
Nee, Servië heeft nog geen goed werkende rechtsstaat en democratie	43
Nee, Servië kan om economische redenen nog niet toetreden tot de EU	4
Weet ik niet/geen mening	6

Vraag 8

Vindt u dat Albanië een kandidaat-lidstaat zou moeten zijn?

Antwoord	Percentage
Ja	27
Nee, Albanië hoort geografisch gezien niet bij de EU	1
Nee, Albanië past vanwege haar culturele en/of religieuze achtergrond niet binnen de EU	8
Nee, Albanië heeft nog geen goed werkende rechtsstaat en democratie	27
Nee, Albanië kan om economische redenen nog niet toetreden tot de EU	19
Weet ik niet/geen mening	17

Vraag 9

Vindt u dat Oekraïne een kandidaat-lidstaat zou moeten zijn?

Antwoord	Percentage
Ja	30
Nee, Oekraïne hoort geografisch gezien niet bij de EU	12
Nee, Oekraïne past vanwege haar culturele en/of religieuze achtergrond niet binnen de EU	5
Nee, Oekraïne heeft nog geen goed werkende rechtsstaat en democratie	25
Nee, Oekraïne kan om economische redenen nog niet toetreden tot de EU	14
Weet ik niet/geen mening	14

Relevante internetpagina's

<http://www.europadebat.nl/>
<http://europa.eu/>
<http://nl.wikipedia.org/wiki/Grondwetsreferendum>

